



BADED 2007 - 2008

Barriers in Adult Education



Education and Culture DG

Lifelong Learning Programme

česká verze

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

Petra Bartlová
Zuzana Freibergová
Irru Jyskeová
Maj-Lis Läykkiová
Ingrid Wagenhoferová

BADED – BARIÉRY VE VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH

*

Zjištění a strategie překonávání těchto bariér

**Ikaalinen – Praha – Vídeň
Červen 2008**



BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

© Copyright sdílí Národní vzdělávací fond, Česká republika, Ingrid Wagenhoferová, Rakousko, a finský svaz Länsi-Pirkanmaan koulutuskuntayhtymä, Ikaalinen (Pirkanmaa Westcome). Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být reprodukována v jakékoli formě ani jakýmkoli způsobem bez odkazu na zdroj a vydavatele.

Návrh obálky: Jouni Kaltti, student Akademie umění a řemesel v Ikaalinen, Länsi-Pirkanmaan koulutuskuntayhtymä

Pro bližší informace a objednávku dalších kopií se prosím obraťte na:

Národní vzdělávací fond, Opletalova 25, 110 00 Praha 1, Česká republika, www.nvf.cz, freibergova@nvf.cz

Ingrid Wagenhoferová, Smolekstrasse 47, 2401-Fischamend, Rakousko, www.eu-projekte.info, ingrid.wagenhofer@aon.at

Länsi-Pirkanmaan koulutuskuntayhtymä, Ikaalinen (Pirkanmaa Westcome), Valtakatu 5-7, P. O. Box 36 FIN-39501 IKAALINEN, Finsko, www.lpkky.fi, irru.jyske@lpkky.fi



Tato publikace vznikla s podporou Evropské komise díky projektu partnerství programu Grundtvig v rámci Programu celoživotního učení. Obsah publikace neodráží stanovisko Evropské komise ani Národní agentury pro Program celoživotního učení a rovněž nezakládá jakoukoli odpovědnost těchto subjektů.

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

OBSAH

Poděkování	5
Úvod	7
Popis projektu	8
Fáze rozhovorů	13
Zjištění a výsledky	17
Strategie překonávání bariér	22
Příklady dobré praxe	25
Požadavky na školitele a poradce	30
Celková zjištění a závěry	32
Zdroje	33
Poznámky	35

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

PODĚKOVÁNÍ

Nejprve by chtěl koordinátor poděkovat lidem, kteří se na projektu přímo podíleli, za veškeré úsilí vložené do této práce, jmenovitě Ingrid Wagenhoferové, Maj-Lis Läckiové, Irru Jyskeové, Ondřeji Gbelcovi a Tomáši Potočnému.

Zadruhé bychom rády vyjádřily poděkování školitelům a poradcům ve všech partnerských zemích, kteří nám laskavě umožnili vést s nimi rozhovory: v České republice to byly Eva Juzvákova, Alena Sehnalová, Zuzana Vondřichová a Barbora Jančová, ve Finsku Seppo Lahtinen a Marita Laaksoová, v Rakousku Susanna Binderová, Manfred Schaffer a Michaela Grafenbergerová. Rakouská partnerka projektu by rovněž ráda poděkovala dvěma organizacím, jejichž členy jsou někteří respondenti a které rozhovory umožnily, a to organizaci die Berater zastupované Holgerem Bienzlem a Sonjou Weghauptovou a dále organizaci WAFF Wiener ArbeitnehmerInnen Förderungsfond Beratungszentrum für Beruf und Weiterbildung. Zvláštní poděkování náleží Maximilianovi Fischerovi a Peteru Jedlickovi z organizace EURES-AMS Arbeitsmarktservice und Berufsinfozentrum, 1070 Vídeň, za jejich podporu v průběhu projektu a podíl na přípravě některých rakouských rozhovorů a setkání ve Vídni.

Mimoto si náš vděk zaslouží i všichni lidé ze sociálně, hospodářsky a geograficky znevýhodněných regionů za ochotu podělit se o své zkušenosti i za upřímnost jejich poznámek.

V neposlední řadě bychom rády poděkovaly Kalervovi Aromakimu za jeho ochotu podělit se s námi o metodu „životního příběhu“ („life story“), který byl důležitou součástí filozofie našeho projektu a skutečnou inspirací.

Petra Bartlová
Zuzana Freibergová

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

1. ÚVOD

Evropská komise stanovila v Lisabonské strategii z roku 2000 ambiciózní cíl, aby se Evropská unie stala nejvyspělejší znalostní ekonomikou na této planetě. Za tímto účelem byla v Evropě zavedena řada vzdělávacích programů, které mají podporovat cíle obsažené v Lisabonské strategii.

V programovacím období 2007-2013 bude na školní vzdělávání, univerzity, odborné vzdělávání a vzdělávání dospělých vydáno celkem cca 7 mld. EUR.

Na vzdělávání dospělých však plynou jen 4 % přidělených finančních prostředků a tato oblast v mnoha ohledech bezesporu pokulhává. Vzdělávání dospělých je však stejně důležité jako vzdělávání ostatních skupin společnosti.

Program Grundtvig se zabývá problematikou vzdělávání dospělých bez ohledu na věk a na to, zda jsou zaměstnaní, anebo nikoli. Program je v zásadě zaměřen na osoby s poměrně nízkým dosaženým vzděláním, kteří jsou často sociálně znevýhodnění nebo pocházejí z hospodářsky znevýhodněných regionů. V programu Grundtvig se aktivity soustřeďují především na výuku dovedností pro život, a ne na formální výuku. Důvodem je to, že řadě cílových skupin programu Grundtvig chybějí právě tyto dovednosti, a proto mohou v různých směrech zaostávat.

V projektu BADED projektoví partneři zkoumali bariéry bránící dospělým v dalším vzdělávání v rámci celoživotního učení. Zjištění učiněná v projektu jsou někdy samozřejmá, ale zároveň vyzdvihují potřeby dospělých, jimž se musí věnovat pozornost, aby mohli lidé zásady celoživotního učení přijmout.

2. POPIS PROJEKTU

2.1 Partneři projektu

Na projektu partnerství BADED se podílely tři partnerské organizace z Rakouska, České republiky a Finska. Původně bylo partnerů sedm, ale bohužel jen 4 z nich byly vybrány pro grant. Italský partner musel z projektu odstoupit během prvních měsíců jeho trvání vzhledem k velkému pracovnímu vytížení. Typy partnerských organizací jsou poměrně rozmanité, což výrazně přispělo k rozmanitosti obsahu projektu a jeho výsledků. Všichni partneři mají rozsáhlé zkušenosti s vytvářením a realizací školení pro dospělé nebo s poradenskými službami pro dospělé při volbě kariéry.

Tato zásadní změna počtu partnerů pochopitelně snížila validitu zjištění. I přesto jsou některé výsledky univerzálně platné a odborníci působící v oblasti poradenství pro volbu povolání a kariéry je mohou i tak považovat za cenné.

Národní vzdělávací fond – Středisko podpory poradenských služeb, Praha, Česká republika

Národní vzdělávací fond (NVF) je nezisková organizace založená v roce 1994 s podporou Evropské komise a českého Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV). Jeho hlavním cílem je rozvoj lidských zdrojů, podpora celoživotního vzdělávání, zaměstnání a sociálního rozvoje v České republice, posílení řízení jakosti a konkurenceschopnosti a přispění k celostátní sociální a hospodářské transformaci. Středisko podpory poradenských služeb (SPPS) je jedním z úseků NVF.

SPPS má rozsáhlé odborné znalosti v poradenství v oblasti vzdělávání a trhu práce. Podporuje českou poradenskou komunitu prostřednictvím pravidelných kontaktů a spolupráce s různými poradenskými institucemi v gesci MŠMT a MPSV. SPPS shromažďuje a rozšiřuje informace o možnostech vzdělávání a podporuje poradenské struktury v České republice. Má značnou výzkumnou kapacitu i znalosti českého systému vzdělávání a trhu práce. Jedním ze stávajících úkolů SPPS je poskytování podpory při vytváření nové celostátní politiky poradenství v oblasti vzdělávání a trhu práce pro dospělé v rámci politiky celoživotního vzdělávání.

Ingrid Wagenhoferová, Fischamend, Rakousko

Rakouská partnerka je OSVČ věnující se školení a poradenství, pracuje s nezaměstnanými z rozličných kulturních i sociálních zázemí, poskytuje školení a poradenství jednotlivcům i skupinám, a to zejména v oblasti poradenství pro volbu povolání a v oblasti komunikačních dovedností.

Vystudovala management podniků a marketing a věnuje se práci s metodou neurolingvistického programování. Absolvovala také vysokou školu aplikované psychologie v Sydney v Austrálii a je v souladu s australskou legislativou certifikovaná poradkyně pro volbu povolání a terapeutkou. Za posledních 7 let

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

pracovala s nezaměstnanými z venkovských i městských oblastí v Rakousku a pomáhala jim s opětovnou integrací na trh práce.

Jedním z hlavních cílů těchto školení je motivovat účastníky, aby učinili kroky vedoucí k získání vyššího vzdělání. Podle statistických údajů a na základě osobní zkušenosti je zřejmé, že méně vzdělaní pracovníci jsou znevýhodněni a velmi často i méně spokojeni se svým zaměstnáním. Vzhledem k politickému a hospodářskému vývoji – jež někteří nazývají globalizace – lidé nyní potřebují lepší dovednosti a vyšší dosažené vzdělání, aby mohli vykonávat totéž povolání. Odhalení bariér a vypracování pomůcek pro to, aby lidé tyto bariéry překonali, je proto pro evropskou pracovní sílu s dobrým vzděláním klíčovým nástrojem.

Länsi-Pirkanmaan koulutuskuntayhtymä (Pirkanmaa Westcome – PW), Ikaalinen, Finsko

PW má několikaleté zkušenosti v oblasti vzdělávání dospělých a řadu dobrých a úspěšných výsledků na poli marketingu během různých projektů ESF. PW nabízí další vzdělávání pro dospělé v různých oblastech a má jakožto koordinátor a partner zkušenost s projekty na nadnárodní i celostátní úrovni. PW disponuje rozmanitým vybavením a softwarem pro informační a komunikační technologie a nabízí pestrou škálu školicích kurzů na poli informačních a komunikačních technologií i jiných kurzů. Na celostátní úrovni se PW podílí na rozvoji odborného vzdělávání, vyvíjí pedagogické nástroje pro individuálnější školení, které by byly využitelné jak na profesní, tak i na pedagogické/didaktické úrovni.

2.2 Cíle projektu BADED

Cílem projektu BADED bylo odhalit překážky a bariéry, jež znemožňují především dospělým žijícím v zeměpisně a sociálně znevýhodněných oblastech účastnit se různých druhů a forem dalšího vzdělávání. Tyto bariéry mohou souviset se systémem vzdělávání či poradenství v zemi pobytu, trhem práce nebo sociálními a kulturními normami či osobní situací.

Doba trvání projektu byla omezena na 2 roky, od srpna 2006 do července 2008. Během této doby přišli partneři s nápady a návrhy, jak lze překonávat interní i externí bariéry ve vzdělávání dospělých a vyvinuli balíček praktických opatření.

První fáze projektu se zaměřovala na analýzu nejčastějších bariér. Informace o těchto bariérách byly shromažďovány a srovnávány ve 3 partnerských zemích s využitím polostrukturovaných rozhovorů a metody životního příběhu (life story). Na pracovních setkáních se probíraly výsledky aktivit v rámci výzkumu a nástroje pro tazatele byly zdokonalovány a upravovány. Místní partneři jako úřady práce a dospělí studující poskytovali zpětnou vazbu a účastnili se diskusí o zjištěních a aktivitách v rámci výzkumu.

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

Ve druhé fázi – která představuje druhý rok projektu – bylo snahou partnerů projektu nalézt příklady dobré praxe, aby mohli získat znalosti potřebné pro vývoj účinných metod překonávání bariér ve vzdělávání dospělých. Účastníci projektu prováděli pozorování na vzdělávacích a školicích programech pro dospělé, účastnili se diskusí a seminářů a rovněž vypracovali případové studie.

Partneři projektu nejprve zevrubně prodiskutovali seznam předpokládaných bariér a zároveň prostudovali příslušnou literaturu (stávající publikace o vzdělávání dospělých a odborné studie o tomto tématu).

První diskuse o cílech projektu a o tom, jak dosáhnout plánovaných výstupů, proběhla na prvním pracovním setkání partnerů projektu v říjnu 2006 v Praze. Partneři se shodli na tom, že se bariéry budou zjišťovat prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů. Rozhovory, které vedli všichni partneři, též sloužily jako základ pro diskuse na druhém pracovním setkání ve Vídni v dubnu 2007; mimoto se metodika rozšířila i o rozhovory založené na životním příběhu (life story interview). Další pracovní setkání se konalo v červnu 2007 ve Finsku, kde se podrobně probíraly výsledky, v tomto případě hlavní bariéry. V druhém roce projektu partneři rozšířili rozhovory na vzdělávací instituce a posléze využili výsledky pro vývoj strategií, jež si kladou za cíl pomoci lidem některé uváděné bariéry překonávat.

Na dvou následujících pracovních setkáních – v říjnu 2007 a v lednu 2008 – byla zvolena metoda vedení rozhovorů i instituce, kde se budou rozhovory provádět. Partneři se dohodli na tom, že povedou rozhovory s poradci z poradenských institucí a úřadů práce i ze soukromých organizací a též s učiteli nebo poradci ze vzdělávacích institucí.

Veškeré shromážděné materiály byly analyzovány a prodiskutovány na pracovním setkání v květnu 2008 ve Finsku a byly stanoveny hlavní poradenské kategorie.

Dílejší záležitosti se posléze probíraly a vypracovávaly do hloubky na čtyřech bilaterálních setkáních v průběhu trvání projektu. Cílem všech aktivit bylo odhalit základní prvky úspěšného přístupu osob ze všech sociálních sfér a kultur ke školení a dalšímu vzdělávání a zároveň určit nejúčinnější metody překonávání bariér ve vzdělávání dospělých. To, že se partneři projektu mohli vzájemně dělit o své odborné znalosti, jim umožnilo zamyslet se nad svými vlastními metodami a reflektovat předchozí používané přístupy.

2.3 Metodika

2.3.1 Polostrukturované rozhovory

Metoda polostrukturovaných rozhovorů poskytuje každému tazateli jasné vodítko pro získání strukturovaných informací a zároveň ponechává respondentům určitý prostor, aby o svých osobních záležitostech/problémech otevřeně hovořili. Součástí rozhovorů byly otázky zaměřené na vzdělání,

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

předchozí a stávající zaměstnání, postoje rodiny, kde vyrůstali, a jejich současné rodiny, názory na další vzdělání a na bariéry, které lidem bránily nebo by bránily se dále vzdělávat. Většinu otázek tvořily tzv. „otevřené otázky“, umožňující získat od respondentů více informací než jen prostou odpověď „ano“ nebo „ne“. Výsledky byly následně analyzovány podle kvalitativní metodiky (Strauss, A., Corbin, J., 1998: *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*, Sage publications, Thousand Oaks) a byly stanoveny hlavní kategorie bariér v dalším vzdělávání.

2.3.2 Rozhovor založený na životním příběhu (life story interview)

Tato tvůrčí metoda vedení rozhovorů byla zavedena na základě iniciativy rakouské partnerky projektu, která se o ní dozvěděla v rámci předchozího projektu partnerství.

Cílem výzkumu bylo dozvědět se informace o vzdělání, zejména o dalším vzdělání a o tom, co znamená, jaké jsou postoje a chování a v jakém kontextu se přizpůsobujeme učení v různých fázích života. Vyprávěné životní příběhy obnášely právě tyto informace – vyprávění o něčí minulosti a současnosti a případně i záměrech do budoucna. Tato vyprávění však představují kontext, do něhož se zasazují otázky o hodnotách a přístupech, které vyprávěči považují za důležité. To nám pomáhá pochopit, jaké má daný člověk názory a jak k nim došel. Pochopitelně to neznámá, že to, co platí v jednom případě, lze použít i pro jiné, ale přesto můžeme předpokládat, že opakovaně se vyskytující rysy u respondentů mohou být do určité míry univerzální. Jinými slovy, zjištěné postoje, názory, hodnoty a chování v žádném případě nepředstavují vyčerpávající seznam bariér ve vzdělávání dospělých. Spíše se jedná o rámec, v němž můžeme – jakožto poradci pro volbu povolání a kariéry – najít náznaky a tušení možných bariér, anebo dokonce celých klubek omezení.

Rozhovory se skládaly ze dvou součástí: z *vyprávěcí části*, kde mohli jednotliví respondenti vyprávět svůj příběh bez přerušování, a z *kvalitativní části*, kde bylo respondentům položeno pět otázek. Při přípravě této zprávy hrály svou úlohu všechny životní příběhy, což ovšem neznámá, že byly všechny stejnou měrou zajímavé či dobré nebo špatné. Některé byly pro naše téma velmi relevantní, jiné mu naopak byly vzdálené. I navzdory tomu nám umožnily uvést kvalitativní otázky do kontextu, což bylo to nejdůležitější. Nechtěli jsme respondentům „implantovat do krku“ výzkumnou sondu a donutit je říkat to, co bychom chtěli slyšet. Mohli si svobodně vybrat ty aspekty svého života, o něž s chtěli podělit, aby s ostatními sdíleli svou „osobní pravdu“, která se může, anebo nemusí opírat o historická fakta. Když např. jedna respondentka tvrdí, že věc, kterou si ze školy nejlépe pamatuje, je to, že našla na školním výletě čtyřlístek, nemůžeme se ubránit pocitu, že je to něco zvláštního, zejména s ohledem na to, že škola není založena na nacházení symbolů štěstí. Zároveň je ale poměrně snadné porozumět „osobní pravdě“ stojící v pozadí, konkrétně tomu, že si respondentka podbarvila své školní vzpomínky několika velmi pozitivními událostmi, které jí umožňují ohlédnout se zpět s radostí a uznáním. Jak později uvidíme, ve skutečnosti byla většina analyzovaných postojů

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

a chování utvářena na základě osobních zkušeností, jako je výše uvedená, a nebyly naučené ve formálním nebo dokonce neformálním vzdělávacím rámci.

Musíme ovšem mít na paměti i to, že rozhovorům nasloucháme a čteme je v kontextu provádění průzkumu. Nejsme ani terapeuti ani duchovní připravení pomoci vypravěčům najít smysl života či objevit pravdu. Poskytnuté informace interpretujeme pouze z pohledu vzdělání/dalšího vzdělávání jako něco, čeho si lidé cení, anebo nikoli, a zdržujeme se dalších poznámek, které by šly nad rámec této studie.

2.3.2.1 Otázky

Partneři se dohodli na tom, že každému respondentovi položí následujících pět kvalitativních otázek:

1. Jaký názor máte na vzdělání?
2. Co si pamatujete ze školy?
3. Jak vzdělání ovlivňuje/ovlivnilo Váš život?
4. Pokud byste měl/a neomezené finanční prostředky, co byste dělal/a?
5. Koho obdivujete?

Mohlo by se zdát, že jsou tyto otázky k danému tématu relevantní, i kdyby byly vyňaty z kontextu vyprávění. My jsme však přesvědčeni o tom, že jejich interpretace v kontextu rozhovoru nám poskytne vhled do příčin stojících za danými odpověďmi a že nám napomohou pochopit, „proč“ tyto postoje vznikly, a ne „jaké“ tyto postoje jsou.

2.3.2.2 Proces

Představení celého rámce pro analýzu by bylo příliš časově náročné. Několik podrobností je ale zapotřebí pro porozumění tvrzením, která se objevují dále v textu.

Nejprve zkoumáme čas a časovou posloupnost každého příběhu a porovnáváme pořadí vyprávění s rekonstrukcí vlastní chronologie událostí. Na základě trvání, frekvence a pořadí událostí si utváříme názor na vypravěčovo pojetí času, které může být lineární, cyklické či útržkovité. To nám spolu s analýzou prostoru (fyzického nebo kontextuálního) napomáhá porozumět významu trpělivosti a vyjednávání jakožto osobních kompetencí. Některým místům se věnuje mnoho pozornosti a mají symbolický význam, zatímco ostatní jsou podávána v negativním světle. Tento aspekt je důležitý i z hlediska identity a příináležitosti – odpovědi na otázky na to, proč a jakým způsobem dané místo ovlivnilo identitu příslušného člověka a jakým hodnotám dalo vyvstat nebo jaké hodnoty změnilo. Pokud zaznamenané v příběhu nějaký zvrát, měli bychom se pokusit zjistit, jestli nastal nějaký střet nebo krize, která by mohla změnit postoje a hodnoty.

Zadruhé analyzujeme hlasy, osoby a vztahy objevující se ve vyprávění, ať již je respondent aktivním účastníkem vyprávěného zážitku (používá zájmena „já“

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

nebo „my“, což vyjadřuje přináležitost a vcítění), anebo pouze pasivním pozorovatelem (používá zájmena „on“, „ona“, „ono“, což dokládá, že se vypravěč od vyprávěného zážitku distancuje). Poslední uváděný případ je užitečný při analýze rétoriky „těch druhých“ a při identifikaci osobních hodnot a postojů vymezených vůči „nim“.

Zatřetí zkoumáme hodnoty a postoje jako takové, ať již jsou výslovně řečené, anebo implicitně přijímané nebo odmítané. Jestliže je vysloven náboženský, politický či historický názor, měli bychom se snažit jej prohlédnout a vidět jej na pozadí „vzdělanostní osnovy“ a možných postojů z něj vycházejících. Všimáme si i rituálů, tradic a společných vzdělávacích aktivit a jejich význam by se měl opět zasazovat do kontextu celého příběhu.

V neposlední řadě se ve vyprávěních zaměřujeme na metafory. To je zpravidla obtížnější, pokud se rozhovory analyzují v anglickém překladu nebo pokud se vedou v jiném jazyce nežli v mateřském jazyce mluvčího, neboť v tomto případě se pravděpodobně řada metafor z vypravěčovy mateřštiny ztrácí. Jestliže ale metafory nacházíme, měli bychom se snažit prohlédnout skrze jejich bezprostřední význam a hledat skryté porozumění životu, sobě samému, emocím apod.

Není zapotřebí zdůrazňovat, že výstup této analýzy nemůže být více než jen subjektivní interpretace příběhů. Při analýze nemůžeme vystoupit z vlastního (kulturního a pedagogického) zázemí, a tudíž i závěry nemohou být nezaujaté. Zabývají se ovšem několika normami osobních a interpersonálních postojů i postojů ke vzdělání, chování, hodnotami a názory.

Zdroj: *Developing Skills for Efficient Communication with People from Different Cultural Backgrounds – Basic Trainer Competencies; Grundtvig Learning Partnership. Deurne – Karjaa – Sibiu – Vienna, duben 2005.*

3. FÁZE ROZHovorŮ

3.1 První rok projektu – jednotlivci, dospělí

V prvním roce se používaly obě metody vedení rozhovorů – polostrukturovaný rozhovor i životní příběh. Všichni partneři provedli v prvním roce celkem 28 rozhovorů, 16 polostrukturovaných a 12 založených na životním příběhu. Cílové osoby ve všech partnerských zemích pocházely ze sociálně a zeměpisně znevýhodněných regionů nebo byly samy sociálně či hospodářsky znevýhodněné. Z tohoto důvodu navázali všichni partneři projektu styky s místními úřady práce nebo s pobočkami sítě EURES a velmi úzce s nimi spolupracovali, aby pro rozhovory našli vhodné respondenty.

Koordinátor NVF připravil návrh první verze a vypracoval scénář pro polostrukturovaný rozhovor a provedl čtyři pilotní rozhovory. Poté český partner projektu přeložil upravený scénář do angličtiny a partneři projektu jej následně

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

prodiskutovali a shodli se na společné verzi vytvořeného scénáře. Český partner projektu posléze provedl další čtyři rozhovory.

Rakouská partnerka projektu si připravila německou verzi dotazníku, nechala si ji přeložit a provedla několik testovacích rozhovorů s německou verzí, aby si ověřila, že německá jazyková verze je anglické co nejbližší. Poté rakouská partnerka zahájila pilotní rozhovory, které provedla s dohodnutým maximálním počtem 8 pilotních respondentů. Aby rakouská partnerka našla vhodné respondenty, zkontaktovala rakouský úřad práce, AMS-EURES+Berufsinfozentrum, jmenovitě Petera Jedlicku, a požádala jej o pomoc při hledání potřebného počtu pilotních osob s různým profesním i kulturním zázemím.

Na základě výsledků polostrukturovaných rozhovorů rakouská partnerka navrhla, aby byly zbývající rozhovory doplněny o rozhovory založené na životním příběhu, a to s použitím metody životního příběhu, která byla zavedena v předchozím projektu partnerství nazvaném „Rozvoj dovedností pro účinnou komunikaci s lidmi z různých kulturních zázemí“, kde rovněž zastávala roli partnerky projektu. Cílem bylo získat lepší vhled do problematiky.

Poté provedla další rozhovory i koordinující instituce. Rakouská partnerka projektu provedla další čtyři rozhovory založené na životním příběhu, aby bylo možné výsledky porovnat.

Finský partner provedl pět polostrukturovaných rozhovorů s nezaměstnanými lidmi z dané oblasti.

Rozhovory byly analyzovány a ke stávajícím datům byly přidány další kategorie a zjištění.

Na třetím pracovním setkání projektu se porovnávaly shromážděné výsledky/výstupy rozhovorů, tzn. zjištěné bariéry v účastnických zemích. Partneři živě debatovali o těchto bariérách i o jejich dopadu na další implementaci projektu.

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

Tabulka 1: Vzorek ve všech partnerských zemích:

Pohlaví respondenta	Věk	Země	Délka nezaměstnanosti
Žena	19	RAKOUSKO	0
Žena	26	RAKOUSKO	8 měsíců
Žena	31	ČR	6 měsíců
Žena	32	ČR	0
Žena	32	ČR	3 roky
Žena	32	ČR	3 měsíce
Žena	34	ČR	6 měsíců
Žena	35	ČR	3 roky
Žena	36	FINSKO	0
Žena	37	RAKOUSKO	4 roky
Žena	37	ČR	7 let
Žena	45	RAKOUSKO	11 měsíců
Žena	45	FINSKO	4 měsíců
Žena	49	RAKOUSKO	6 měsíců
Žena	50	FINSKO	4 měsíce
Žena	51	RAKOUSKO	3 roky
Žena	53	FINSKO	0
Muž	22	ČR	6 měsíců
Muž	25	RAKOUSKO	6 měsíců
Muž	31	RAKOUSKO	4 roky
Muž	40	RAKOUSKO	7 měsíců
Muž	40	ČR	3 roky
Muž	41	RAKOUSKO	2 roky
Muž	42	RAKOUSKO	3 měsíce
Muž	42	ČR	6 měsíců
Muž	44	RAKOUSKO	6 let
Muž	46	ČR	3 měsíce
Muž	55	FINSKO	0

Počet žen	17	Dlouhodobě nezaměstnaných	10
Počet mužů	11	Dlouhodobě nezaměstnaných	8
Počet všech respondentů	28	Dlouhodobě nezaměstnaných	18

3.2 Druhý rok projektu – poradci a školitelé

V druhém roce se opět použila metoda polostrukturovaných rozhovorů (zaměřených na poradce a školitele) a vypracovaly se krátké a stručné scénáře. Následně každý partner provedl několik rozhovorů v poradenských a vzdělávacích organizacích a institucích. Český partner a rakouská partnerka

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

projektu provedli každý čtyři rozhovory a finský partner celkem dva. Všechny rozhovory byly zevrubně analyzovány a byly zjištěny hlavní kategorie. Všechny výsledky byly posléze pečlivě probrány a porovnány na sedmé schůzi v rámci projektu.

Tab 2: Charakteristiky dotazovaných:

Česká republika	<p>1. Poradce pro osobní a kariérní rozvoj, poskytování poradenství a konzultací v oblasti lidských zdrojů během transformace a reorganizace. Cílem je najít pro klienty práci.</p> <p>2. Kariérní poradce v „podporovaném zaměstnání“. Podporované zaměstnání je časově omezená služba pro lidi, kteří chtějí mít placenou práci na primárním trhu práce. Jejich schopnost toho dosáhnout je ale z několika důvodů omezena, což znamená, že potřebují při hledání i výkonu práce individuální podporu. Podpora je poskytována zejména na vyžádání klienta, a nikoli na základě lékařské diagnózy (v České republice byla tato služba původně k dispozici pouze pro mentálně postižené osoby). Klienti „podpůrných služeb“ většinou postrádají určité dovednosti nebo nezvládají každodenní požadavky pracovního života, jako např. najít a udržet si práci. Hlavním úkolem je najít pro ně na otevřeném trhu práce trvalé zaměstnání a zvýšit jejich pracovní schopnosti.</p> <p>3. Poradce na úřadu práce – kariérní poradenství, práce s dlouhodobě nezaměstnanými. Cílem je aktivovat lidi, aby mohli znovu začít svou kariéru a přijmout lepší životní styl.</p> <p>4. Školitel sociálních kompetencí. Cílem je napomáhat lidem realizovat jejich potřeby.</p>
Rakousko	<p>5. Kariérní poradce a školitel, instruktor; dosažené vzdělání: psychologické školení; individuální poradenství a kurzy. Cílem je motivovat a aktivovat lidi, aby se vrátili na trh práce a našli si trvalé zaměstnání.</p> <p>6. Školitel sociálních dovedností a kariérního rozvoje, komunikace a paměti; dosažené vzdělání: školitel a instruktor. Cílem je aktivovat klienty a vrátit je zpět do práce.</p> <p>7. Školitel a poradce pro osobní rozvoj, pomáhá lidem vyrovnat se s pocitem viny. Dosažené vzdělání: psychologické školení. Cílovou skupinu tvoří lidé s více handicapem. Cílem je nalézt práci buď na sekundárním, anebo na primárním trhu práce.</p> <p>8. Poradce a instruktor, dosažené vzdělání: kariérní poradce a poradce pro studium, poradce pro média. Klienti mohou mít i individuální poradenství. Cílem je podporovat lidi, aby se dále vzdělávali a mohli si udržet svou práci nebo získat lepší.</p>
Finsko	<p>9. Instruktor/učitel, poskytuje praktickou podporu s ohledem na to, co je v kurzu potřeba, je v kontaktu se studenty i s financujícími organizacemi. Poradenství, vypracování studijního plánu spolu se studentem, pomoc studentům při hledání dobré pracovní zkušenosti.</p> <p>10. Učitel dospělých, přednášející, projektový specialista.</p>

4. ZJIŠTĚNÍ A VÝSLEDKY

4.1 Zjištěné bariéry

Primárním výstupem projektu je seznam či popis bariér, které udávali lidé ze sociálně, hospodářsky a zeměpisně znevýhodněných zázemí. Tyto bariéry lze rozdělit na externí a interní. Obě kategorie jsou pochopitelně ve skutečnosti vzájemně provázané a neoddělitelné. Proto jsou vzájemně propojená i některá témata.

Hlavní bariéry, které jsme při rozhovorech zjistili, jsou následující:

4.1.1 Externí bariéry:

- *Nedostatek finančních prostředků*

Jako důvod, proč se lidé nevěnují dalšímu vzdělávání, byl často udáván nedostatek finančních prostředků. To rovněž souvisí se skutečností, že téměř všichni respondenti byli v době průzkumu nezaměstnaní, a tudíž neměli na další vzdělávání dostatek peněz. Náklady na některé kurzy, které jsou pro nezaměstnané v zásadě bezplatné, musí účastník uhradit, pokud kurz ukončí předčasně (např. pokud si účastník najde práci).

- *Nedostatek času*

Ženy uváděly jako jeden z hlavních důvodů, proč nemají dostatek času na další vzdělávání, ale dokonce ani na základní vzdělání, rodinné povinnosti. Buď považují rodinu za prioritu, anebo nevidí jinou možnost. Ženy také uváděly nedostatek pracovních příležitostí na částečný úvazek, který by jim umožnil kombinovat práci, další vzdělávání a péči o rodinu. Další uváděnou bariérou bylo, že kurzy vedoucí k získání kvalifikace trvají příliš dlouho a zabírají příliš mnoho času. Mimoto, pokud zaměstnavatel další vzdělávání nepodporuje, představuje získání pracovního volna další významný problém.

- *Omezená nebo neatraktivní nabídka dobrých a kvalitních kurzů, špatné zkušenosti se školením*

Někteří respondenti uváděli, že je k dispozici nebo že jim bylo nabídnuto omezené množství kurzů, případně tyto kurzy nejsou atraktivní. Prošli kurzy, které podle nich nejsou dostatečně kvalitní nebo které jim neposkytly pro hledání zaměstnání žádnou výhodu; jasně se zde projevila touha po silné provázanosti mezi kurzem a možností najít si zaměstnání; kurzy nebyly vnímány jako prostředek sebevzdělávání a osobního rozvoje, nýbrž jen jako prostředek pro získání práce.

- *Nedostatek informací o kurzech: žádný přístup k poradcům a adekvátnímu poradenství*

Respondenti nevědí, kde mohou najít informace, někteří uvádějí, že existuje mnoho kurzů, ale je těžké vybrat si ten, který by chtěli.

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

- *Rodinné problémy*

Jedna respondentka uvedla, že se musí starat o svou matku, a tudíž se nemůže dále vzdělávat, tj. rodinné povinnosti brání osobnímu rozvoji a volbě přestěhovat se do lokality, kde je vzdělání dostupnější.

- *Nedostatečná praktická podpora*

Někteří respondenti uvedli, že nemají v rodině dostatečnou podporu, např. pomoc s každodenními domácími pracemi, která by jim umožnila chodit na kurz. Byl zmíněn i nedostatek podpory ze strany zaměstnavatelů. Mimoto byl uveden i nedostatek poradenských služeb.

- *Lokalita – dostupnost dalšího vzdělávání*

Kurz se koná v místě, kam se obtížně dostává, anebo které je od místa bydliště respondenta příliš vzdálené.

- *Znevýhodnění žen na mateřské dovolené a po ní*

Pro ženy na mateřské dovolené nejsou žádné příležitosti najít si práci na částečný úvazek nebo jich je jen málo, tyto příležitosti by matkám umožnily postupný návrat na trh práce. Ženy též uváděly, že se setkaly s obtížemi při návratu na trh práce po mateřské dovolené, protože zaměstnavatelé nechtějí zaměstnávat ženy pečující o malé dítě – z toho vzniká osobní bariéra, neboť ženy uvádějí i nižší sebevědomí.

- *Kurzy/vzdělávání jako místa pro setkávání*

Spíše než o bariéru se jedná o to, jak lidé vnímají kurzy, které je úřady práce nutí navštěvovat: kurzy a školení slouží jako platforma pro setkávání s lidmi, kteří jsou zpravidla v téže situaci nezaměstnanosti, nedostatku peněz a dostatku volného času přes den. Studium a získávání nových dovedností je méně důležité nežli sociální aspekt scházení se s jinými lidmi (*viz též oběť*).

- *Formální studium*

Všichni respondenti oceňují neformální studium oproti formálnímu, protože nemají rádi/nesnášejí strukturu a požadavky formálního studia (*viz odlišnost a vzpoura*). Za nejlepší učitele a školitele je považován život a lidé, výuka životních dovedností spíše než dovedností pro práci – „mým nejlepším učitelem je život“.

- *Nedostatek peněz/vzdělání je luxus*

Peníze se vynakládají na věci nezbytné pro život, např. na jídlo, ubytování, děti a na „luxusní“ věci už žádné nezbyvají; za luxus je považováno i studium (*vazba na sebeúctu*); většina respondentů zároveň považuje peníze za méně důležité než sociální kontakty a komunikaci s ostatními lidmi.

4.1.2 Interní bariéry:

- *Rezignace*

Někteří respondenti na svou situaci rezignovali, např. pokud jsou nezaměstnaní již nějakou dobu, nejsou schopni se vzchopit a myslet i nadále pozitivně. Zastávají názor nebo mají pocit, že pokračování ve vzdělávání (kurzy nebo

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

přeškolení) jsou marné, protože zaměstnavatelé stejně upřednostňují absolventy, kteří jim mohou nabídnout komplexnější vzdělání.

- *Rodinné nebo zdravotní problémy, bezúspěšná situace*

V těchto podmínkách není vzdělání prioritou vzhledem ke zdravotním nebo rodinným problémům nebo – opět – v důsledku dlouhého období nezaměstnanosti; nejprve je nutné vyřešit všechny tyto problémy. Tito lidé proto nemyslí pozitivně, nemají dost energie začít s novými činnostmi a jsou obtížnou situací vyčerpáni, což může mít negativní dopad i na jejich duševní zdraví.

- *Stereotypní myšlení*

Objevuje se názor, že některé (např. jazykové) kurzy navštěvují mladí lidé a že by se respondenti ve skupině mladých studentů necítili příjemně; domnívají se, že jsou na studium příliš staří. Dalším stereotypem je to, že kurz vnímají výhradně jako prostředek pro to, aby si našli zaměstnání, a ne jako příležitost a způsob, jak zlepšit např. svou osobní situaci, navázat kontakty apod.

- *Nedostatečná síla vůle*

Někteří respondenti uvádějí úplnou absenci motivace, nebo dokonce averzi, že uvízli v bezvýhodné situaci (např. dávky v nezaměstnanosti) – a tento postoj se velmi obtížně řeší a překonává. Dokonce připouštějí, že hlavním důvodem pro to, proč už se nechtějí v životě o nic pokoušet, je lenost.

- *Strach*

Lidé jsou paralyzováni strachem; neustále si říkají, že selžou a kurz nedokončí.

- *Osobní nebo fyzické problémy*

Závažnými bariérami v dalším vzdělávání, nebo dokonce v hledání nového zaměstnání jsou nemoci, jako je deprese, nespavost a též stres a nízké sebevědomí.

- *Jiné priority*

Mezi vyšší priority než další vzdělávání náleží péče o rodinu, trávení času s přáteli, hledání práce i jiné věci.

- *Nedostatečná psychologická podpora*

Někteří respondenti se zmínili o nedostatečné psychologické podpoře ze strany lidí jim blízkým. Dále uvedli i absenci vhodných služeb, které by jim takovou podporu poskytly, např. poradce poskytující vedle informací i psychologickou podporu.

- *Dezorientovanost*

Někdy se zná, že se lidé musejí zorientovat. Nedovedou ještě hodnotit situaci a nejsou schopni ji posoudit.

- *Špatné osobní zkušenosti se systémem vzdělávání nebo školení*

Tato obava přetrvává od velmi raného věku. V lidech zůstávají negativní zážitky související se vzdělávacími institucemi a kurzy, které pramení ještě z doby, kdy byli respondenti malí a bezbranní. Vzdělávání je děsí.

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

- *Vzpoura*

Většina respondentů se označuje za rebely proti společnosti nebo proti názorům jiných lidí. Chtějí, aby se věci dělaly podle jejich představ, a nejsou připraveni dohodnout se na řešení či kompromisu.

- *Odlíšnost*

Všichni respondenti popsali své zkušenosti jako odlišné od zkušeností jiných, což poukazuje na vysokou míru sebestřednosti ve smyslu „Přijměte mě takového, jaký jsem, anebo mě nechte být“.

- *Protichůdnost/rozpory*

Téměř ve všech rozhovorech byla zjištěna řada protichůdností/rozporů, jako např. „Vzdělávání se mi líbí, ale zpravidla si vychutnávám sociální aspekt toho, že jsem součástí skupiny, protože toho už hodně umím“, anebo „Chci studovat, ale nemám rád změny“.

- *Život jako boj, nikdo nemůže vyhrát*

Všichni respondenti považují život za boj na všech frontách a většina si zároveň myslí, že nikdy nemohou vyhrát, poněvadž systém, společnost nebo bůh jsou stejně proti nim. Proto je v pořádku rezignovat a využívat výhody nezaměstnanosti – volno přes den, méně stresu, únik od stresu běžného zaměstnání, výchova dětí jako celoživotní práce na plný úvazek.

- *Život je těžký*

Život je považován za velmi těžký a někdy vyčerpávající. Myšlenka, že práce může být i zábava, je těmto respondentům zcela cizí, domnívají se, že se věci musejí brát vážně, protože život je zpravidla těžký.

- *Vykořisťování*

To, že je člověk součástí společnosti a hospodářství, znamená, že jej firmy, stát a další orgány vykořisťují, tak proč do systému investovat, když člověk nedostane pořádný plat a beztak není považován za důležitou součást firmy/společnosti. Pro většinu respondentů je toto dostatečný důvod, aby se nenechali zaměstnat, neboť se cítí vykořisťováni a zneužívání.

- *Oběť/situace výhodná jen pro jednu stranu*

Dělat věci pro druhé je důležité, i když za to člověk musí zaplatit vysokou cenu. Toto téma se objevuje ve většině životních příběhů a ukazuje vysokou míru sociální odpovědnosti vůči dětem, nemocným, seniorům i všem osobám s postižením. Tomu ale často odporuje zneužívání systému, konkrétně zneužívání dávek v nezaměstnanosti (*viz protichůdnost*).

- *Absence sebeúcty/peníze nejsou důležité*

Na jedné straně se respondenti domnívají, že by se věci měly dělat podle jejich představ, ale na druhé straně se zdá, že postrádají sebeúctu. Peníze považují za méně důležité, jako by měli pocit, že nejsou dost dobří na to, aby měli hezký život a dostatek finančních prostředků pro život.

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

4.2 Zdroje a důvody pro další vzdělávání

Během rozhovorů byli respondenti dotázáni, jaké jsou zdroje jejich informací, a tazatelé chtěli též zjistit, odkud respondenti získávají informace o možnostech dalšího vzdělávání.

Byly zjištěny následující zdroje, které jsou uvedeny podle důležitosti:

1. úřad práce,
2. známí, přátelé, příbuzní,
3. internet,
4. konkrétní vzdělávací instituce (pokud je zde zájem o konkrétní kurz).

Nejdůležitějším aspektem týkajícím se bariér v dalším vzdělávání je osobní motivace každého člověka. Respondenti uváděli následující nejčastější důvody pro zapojení do dalšího vzdělávání; tyto důvody jsou opět sestaveny podle důležitosti:

1. Výstupy kurzů jsou přímo využitelné v konkrétním zaměstnání – tzn. pokud si respondenti potřebují prohloubit znalosti a dovednosti ve specifické oblasti, dovedou si představit, že by se do takového kurzu zapsali, anebo pokud získání pracovního místa závisí na absolvování konkrétního kurzu, byli by tento kurz připraveni navštěvovat.
2. Zda může kurz zaručit nebo usnadnit nalezení zaměstnání.
3. Kurz poskytuje znalosti nebo dovednosti, které jsou pro člověka zajímavé či důležité, ale které nemusejí mít přímou vazbu na konkrétní zaměstnání, např. zdokonalení sociálních dovedností.
4. Kurz může sloužit jako prostředek pro setkávání nových lidí a příležitost pro navazování styků. To může mít nepřímý dopad na zvýšení sebevědomí.

Kromě zjištění hlavních bariér byla důležitá i problematika poradenství v oblasti dalšího vzdělávání. Partneři se proto respondentů zeptali, jaké mají v této oblasti názory a zkušenosti:

1. Někteří respondenti uvedli, že když mají problémy nebo když potřebují najít možnosti dalšího vzdělávání, volí svépomoc a spoléhají se na příslušné zdroje.
2. Jiní uvedli, že netuší, na koho by se mohli obrátit a zda by poradenství uvítali.
3. Respondenti také uvedli, že by poradenství vnímali jako způsob, jak řešit problémy, které nejsou schopni vyřešit sami. Poradenství by jim mimoto mohlo napomoci posílit motivaci a nasměrovat je správným směrem, jestliže se nacházejí na rozcestí. Poradenství by dále mohlo být způsobem, jak vyřešit osobní problémy a pracovat na zvýšení hodnoty sebe sama a sebevědomí.

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

Partneři museli učinit jeden obecný závěr, konkrétně že řada lidí s poměrně nízkým dosaženým vzděláním čelí rozmanitým problémům, které musejí překonat dříve, než mohou vůbec začít uvažovat o dalším vzdělávání. Ve fázi, kdy se zároveň potýkají s několika závažnými problémy, přicházejí informace o kurzech a vzdělání vniveč. Klíčovým krokem by pro tyto lidi byla nejprve psychologická a praktická podpora při řešení existenciálních problémů. Až poté, co lidé získají určité dovednosti nutné pro řešení alespoň některých základních problémů, které život přináší, mohou se (opětovně) zaměřit na vzdělání a školení. Pro takové lidi by bylo vhodné komplexní poradenství v průběhu celého procesu, neboť může posílit sebedůvěru a osobní rozvoj, a určitě by těmto lidem zlepšilo osobní situaci a pomohlo by jim k tomu, aby se začali starat o svůj další život i kariéru.

5. STRATEGIE PŘEKONÁVÁNÍ BARIÉR

Jak již bylo řečeno výše, druhý rok se nesl ve znamení rozhovorů s poradci a učiteli/škooliteli ve vzdělávacích institucích. V následujícím textu popisujeme potřebné poradenské strategie – podrobnosti, které uváděli poradci a učitelé, s nimiž jsme hovořili. Zjistili jsme, že problematika dalšího vzdělávání je u lidí ze znevýhodněných regionů často velmi úzce spjata s nezaměstnaností a odhodláním najít si práci. Proto se strategie neorientují pouze na další vzdělávání, ale i na kariérní a osobní rozvoj a na užitečné kroky, které mohou lidem napomoci při hledání zaměstnání.

Poradci mají:

- Poskytovat krátkodobou až střednědobou podporu, pomoc a instruktáž pro zaměstnání relevantní ve vztahu ke vzdělání. Pomáhat klientům v procesu hledání orientace a promyšlení možností budoucí kariéry a profese a zároveň jim nabízet podporu při řešení psychosociálních problémů.
- Poskytovat informace o tom, kde je možné nalézt kurzy, jaké jsou dostupné finanční prostředky a jak o tyto prostředky žádat, dále informace o úřadech práce, procesu výběru, právech a povinnostech. Pomáhat klientům s hledáním informací o trhu práce a o společnostech a při navazování kontaktů. Odhadovat skutečnou nabídku pracovních míst a skutečnou situaci v daném regionu. Klienti též mohou získat informace o různých formách podpory a o tom, jak je mohou získat.
- Pomáhat klientům s vyplňováním formulářů a žádostí o finanční podporu a poskytovat klientům podporu ve formě potřebných dokumentů a písemností.
- Posoudit schopnosti a dovednosti klientů, jejich stávající situaci a relevanci dalšího vzdělávání. Doporučovat kurzy a rekvalifikace.
- Pomáhat klientům sestavit si plán rozvoje shrnující zdroje informací, budoucí aktivity a možné problémy.

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

- Podporovat klienty při oslovení stávajících zaměstnavatelů a vyjednání dalšího vzdělávání a získávání pracovních zkušeností. Rovněž poskytovat podporu při zkontaktování potenciálních zaměstnavatelů, ať již pro trvalé zaměstnání a práci na částečný úvazek, anebo pro pracovní zkušenost.
- Pomáhat klientům a školit je o tom, jak se ucházet o zaměstnání, napomáhat jim v přístupu k nabídce pracovních míst, jejich prozkoumání, sepsání řádného životopisu pro konkrétní pracovní místo a poskytovat školení pro práci s internetem.
- Nabízet školení dovedností sebe prezentace a dovedností pro ucházení se o zaměstnání, napomáhat klientům při přípravě na pracovní rozhovory formou dohledu nad hraním rolí a účasti na pracovních pohovorech s klienty.
- vést školení sociálních kompetencí – sociální komunikace a sebe prezentace, verbální a neverbální komunikace.
- Pomáhat nalézt podporu ve skupině i v osobním prostředí pomocí zlepšování sociálních kontaktů.
- Pomáhat při řešení problémů každodenního života, v domácnosti, s vařením a úklidem. Napomáhat při organizaci každodenního života a hledání řešení obtížných životních situací – rozvodu, rodiče samoživitele, dluhů.
- vést klienty k tomu, aby si uvědomili, že se se svými rozmanitými problémy a obtížemi v oblasti učení musejí vypořádat, ať už se jedná o problémy se soustředěním, čtením, anebo psaním apod. Rovněž podporovat klienty při vytváření nových strategií a dovedností pro studium a zvyšování schopnosti studovat.
- Identifikovat skupiny, které potřebují komplexnější pomoc, např. ve Finsku se do institucí nabízejících vzdělávání pro dospělé v současnosti hlásí řada dospělých z přistěhovaleckých komunit, kteří potřebují více pomoci a též pomoci odlišného druhu než ostatní Finové – tudíž je nutná koordinace pomoci mezi vzdělávací institucí, sociální správou a úřadem práce.
- Pomáhat odhalovat kompetence, silné stránky a potřeby dospělých studentů/klientů. Snažit se ve spolupráci s poradci na úřadu práce a psychology odhalit kompetence studentů a zjišťovat, co by pro studenty bylo co nejpřínosnější a jak by si daná osoba mohla ze školení co nejvíce odnést.
- Motivovat klienty pro získávání pracovních zkušeností a pomáhat jim hledat zaměstnavatele, kteří takové pracovní příležitosti umožňují.
- Podporovat klienty, aby se o sebe uměli postarat a aby si uměli správně hledat informace a mohli se spoléhat na sebe sama. Motivovat klienty k tomu, aby si dělali sebehodnocení, a vyžadovat od nich zpětnou vazbu.

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

- Chodit na pracoviště a pomáhat studentům vyhodnocovat dosažený pokrok a oceňovat přínosy studia prací i přínosy jiného studijního prostředí.
- Odpovědět na otázku, zda školení napomáhá/mohlo by napomáhat v jiných životních situacích.
- Posuzovat míru odbornosti a dovedností – co má člověk nabídnout, jak se má zlepšit nebo co se má naučit – a pomoci klientům otevřít oči novým příležitostem. Podporovat klienty ve zlepšování procesu sebehodnocení – co mohou dělat a jaké mají konkrétní schopnosti.
- Provádět psychologické testování a poskytovat praktickou zpětnou vazbu a poukazovat na silné a slabé stránky klientů.
- Nabízet dlouhodobou pomoc, podporu nebo školení v praktických situacích, které se obtížně řeší.
- Pomáhat při učení se novým schopnostem a dovednostem, které se mají používat v praxi, v konkrétních situacích. Pomoci zorientovat se na pracovišti a poskytovat přímou pomoc. Cílem je posílit nezávislost a schopnost řešit obtížné situace v práci, stres a osobní vztahy. Rovněž nabízet přímou podporu lidem se sníženou schopností učení, napomáhat jim s problematickými situacemi na pracovišti (to by nemělo trvat déle než dva roky).
- Učit lidi přijímat změněnou situaci; např. ztráta zaměstnání ovlivní všechny aspekty života. Pomáhat klientovi přijmout stávající situaci takovou, jaká je.
- Napomáhat klientům zvyšovat si sebeúctu a svépomoc prostřednictvím ocenění jejich vlastních schopností, poznání toho, v čem jsou dobří, a odhalení jejich skrytých obav a nadějí. Poradci podporují lidi v dosažení života založeného na sebeurčení, při rozvoji struktury a rutiny, učí je relaxovat a podporují jejich zvyšující se sebevědomí. Napomáhají lidem dostat se z izolace, která častokrát jde ruku v ruce s nezaměstnaností, a brání jim v tom, aby byli zahleděni sami do sebe. Učí klienty vážit si vlastních schopností a vědět, v čem jsou dobří.
- Motivovat klienty prostřednictvím komunikace – prostřednictvím komunikace se klient učí vyjasňovat si své potřeby, dále napomáhat hledat realistické příležitosti a přimět lidi k tomu, aby se začali zamýšlet o jiné kvalifikaci nebo rekvalifikaci. Napomáhat při reflexi stávající situace a zároveň i pomáhat překonávat strach a předsudky. Napomáhat klientům, aby si hledali nové zaměstnání nebo se dále vzdělávali a aby si pracovní místo hledali, i když to nějakou dobu potrvá, aby vstali poté, co upadnou, a učili se ze svých selhání.
- Zdůrazňovat pozitivní aspekty situací, a nejen ty negativní, a nahlížet na nepříjemné zážitky jako na příležitosti, z nichž se člověk může poučit.
- Pracovat ve skupinách, které jsou interaktivní a pomáhají v osobním rozvoji – při sebereflexi a motivaci pro kariérní rozvoj, při zlepšování

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

prezentačních dovedností – kdo jsem, co umím, co chci dělat a proč, při zvýšení počtu stylů komunikace a při komunikaci ve stresových podmínkách. Nastiňovat způsoby, jak mohou lidé realizovat své ambice a jak mohou překonávat strach. Poradci vnášejí do života vzájemné porozumění, motivaci, podporu a ocenění skupinové práce jakožto důležité aspekty učení. Umožňují klientům, aby si věci dělali sami, učili se společně i od jiných, vychutnávali si společnost druhých, otevírali cesty pro (drobné) změny. Dále podporují dynamiku skupiny – jako je sdílení podobných zkušeností, uvědomění si toho, že v dané situaci nejsou sami, ale že jsou namísto toho součástí stejně naladěné skupiny.

- Pomáhat klientům stát se aktivními a najít vnitřní dynamiku člověka.
- Napomáhat klientům uvědomit si jejich stávající situaci, kdy by mohlo být přínosné hovořit o negativních aspektech: proč si nemohu najít zaměstnání, proč nemohu změnit svůj způsob života – poskytovat otevřený prostor nezbytný pro další přístupy a pomáhat klientům uvědomit si potřebu změny a vymanit se z tlaku. Zdůrazňovat výhody stávající situace, co by mohla pro daného člověka znamenat, když je momentálně nezaměstnaný nebo nespokojený.
- Pomáhat klientům uspokojovat jejich potřeby: co a kolik toho mohu dělat, co se mi líbí a co se mi nelíbí, co mohu a co chci, a napomáhat klientům sestavovat si individuální plány.
- Používat relaxační techniky pro uvolnění napětí a stresu.
- Naslouchat obavám a úzkostem lidí a zároveň je upozorňovat na pozitivní stránku věcí a zprostředkování dalších služeb, jestliže jsou zapotřebí.
- Mít schopnost vcítit se do druhého a důvěřovat schopnosti klienta vyřešit si dříve nebo později své vlastní problémy. Vymezovat hranice podpory s cílem zamezit závislosti.

6. PŘÍKLADY DOBRÉ PRAXE

6.1 Vyprávění příběhů

Výraz „příběh“ nebo „vyprávění“ se objevuje v sociologii v řadě definic (Riessman, 1993). Zde používáme výraz „příběh“ pro sekvenci událostí, které pomáhají vypravěči i posluchači zorientovat se ve zkušenostech a okolním světě. Vyprávění příběhů pomáhá vypravěči dojít k významu očekávaných, nesouvisejících, anebo dokonce zapomenutých událostí a zároveň určit referenční bod mezi sebou samým, ostatními a okolním prostředím. Pokud je každodenní rutina z jakéhokoli důvodu přerušena, nabízí vyprávění možnost, jak střípky poskládat dohromady, zorientovat se v tom, co se děje nebo co se stalo, a vybudovat si nový kontext.

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

Příklady tvořící součást našeho životního příběhu pocházejí z rodinného, společenského a kulturního prostředí, do něž jsme se narodili. Jak vyrůstáme a nabýváme schopnosti sepsat svůj vlastní příběh, činíme tak s ohledem na tento kontext. Jsme aktérem a zároveň „spoluautorem“ (Brody, 1987). Jsme ve svém příběhu osamělí, ale to, jakým způsobem se rozhodneme napsat svůj příběh, má svůj význam. Nejsme zcela předurčeni podmínkami ani biologickým dědictvím. To, jak jsme se rozhodli a jak se budeme i nadále rozhodovat při volbách, které činíme, a podle jakých vzorců postupujeme, ovlivňuje naši duševní pohodu nebo nepohodu. To, jak se vyvine náš život, posléze ovlivňuje i neurologické a biologické složky (Blumenthal, 1996; Damasio, 1994).

Příběh se skládá z několika vrstev, které jsou často skryty před námi i před jinými (např. Freud, 1900). Prostřednictvím vyprávění svého příběhu a nasloucháním příběhům jiných lidí získáváme hlubší porozumění svému životu, společenství, které nás udržuje pohromadě, a všemu dobrému, co s nimi sdílíme (MacIntyre, 1984). Příběhy také odhalují naše sny, naděje, lásku, nenávisť i zoufalství. Příběh se stává „aktem porozumění sobě samému“ (Kidd, 1989). Skrze vyprávění příběhů si můžeme uvědomit omezenou škálu možností volby, které můžeme činit. Nyní je nám nabídnuta svoboda rozhodování, dalšího života a vyrovnání se s tím, co jsme se v minulosti naučili, nebo změna směru našeho „cíle a mapy“ (Frank, 1996).

Tím, že převezmeme odpovědnost za svůj příběh, můžeme převzít odpovědnost i za svůj život (Frank, 1996). Nebyli jsme svobodní ve vztahu k biologické či psychologické podmíněnosti, kterou jsme obdrželi od svých předků. Naše minulost ovlivňovala přítomnost. Museli jsme jednat, jak nejlépe jsme uměli. Výhradní zaměření na biologická deterministická vysvětlení ovšem často popírá lidskou svobodu a důstojnost (Sire, 1988; Mercandante, 1996). Schopnost se rozhodovat dává s výhradou extrémních lidských zkušeností, jako jsou katastrofy a těžká nemoc, smysl transcendentna přesahující jejich prostředí (Mercandante, 1996).

Lidé nemají vždy možnost volby o tom, co se stane, ale mají možnost volby o tom, jak na to reagovat (Sire, 1988). Převzetím odpovědnosti za své jednání přebíráme odpovědnost za svůj stávající stav. Minulost nám dává „mapu a cíl“. Prostřednictvím vyprávění našeho příběhu se již odehrává naše nová „mapa“, a může se proto stát „aktem uzdravení“.

Jedním způsobem, jak se může odehrávat „akt uzdravení“, je učení se novým dovednostem. Životní dovednosti jsou vývojové kompetence pro účinné žití a vyrovnávání se s životem (Darden a kol., 1996; Botwin a Griffin, 2004). Tento termín představuje obraz táhnutí ráhna za účelem kormidlování lodí. Později přešel do politického života, kde znamená dovednosti řešení problémů, které vyžadují zkušenost a intuici ve věcech, jako je strategie, diplomacie a vyjednávací schopnosti. V Knize přísloví se dovednosti odkazují na dobré rady, které poskytují ve věcech existence národa (Brown, 1996). V moderním slova smyslu dovednosti posilují ve studentovi pocit, že je efektivní (Bandura,

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

1997). Do dovedností náleží interpersonální komunikace a lidské vztahy, řešení problémů a rozhodování, tělesná kondice a péče o zdraví, rozvoj vlastní identity a další dovednosti pro život. Nedostatek v jedné nebo ve všech oblastech znamená absenci příslušných zkušeností (Darden a kol., 1996). Dovednosti na oplátku odměňují svého uživatele tím, že mu dávají odvahu čelit životu s láskou a konstruktivně, jinými slovy, věci lze dělat dobře tím nejlepším možným způsobem v souladu s okolnostmi i ostatními lidmi.

Dovednosti nutně nezaručují úspěch v životě, a naopak úspěch v životě nám nutně nevypovídá vše o člověku. Dobrý život je takový způsob života, který lze nazvat integrovaným. Člověk má potřebné dovednosti a sílu žít svůj vlastní život. Integrita nás vždy neuchrání před tím, abychom dělali chyby nebo abychom se zranili, případně abychom dělali vždy tu správnou věc. Integrita znamená, že má člověk tu správnou sílu do života, jak přichází, a nemusí se uchýlovat k popření, manipulaci, nátlaku, úniku ani vysvětlování (Baumeister, 1991; Peck, 1998). Pokud mladí muži a ženy nemají potřebnou podporu, příležitosti a dovednosti stát se produktivními občany, zůstává jejich potenciál přispět do společnosti nedostatečně využitý. Mladí lidé v takových podmínkách se s větší pravděpodobností stanou dlouhodobou zátěží pro veřejné i soukromé zdroje, což se týče vyšší nezaměstnanosti, větších nákladů na zdravotní péči a sociální zabezpečení i nižší hospodářský růst (...).

Morální identita vytváří pocit vlastní ceny (Power, 2005). Rawls (1971) uvádí, že pocit vlastní ceny obnáší i pocit vlastní hodnoty a všeho dobrého, co stojí za to vykonat. To na oplátku vyžaduje, aby měl člověk racionální plán života, který je v souladu se zásadami lidské motivace respektující znamenitost, díky ní je člověk se svými činy uznáván a schvalován společenstvím a má důvěru ve své schopnosti, nakolik je to v jeho moci, naplňovat zvolený racionální plán života (s. 440). Morální život je život založený na dovednostech. Proto by se měla intelektuální a morální síla neustále podněcovat a posilovat praxí.

6.1.1 Důležité kroky

Ke změně vede několik kroků, které by měl každý poradce při práci s klienty/studenty podněcovat a podporovat:

1. Přijmout stávající stav/situaci daného člověka: vyprávění příběhů – uvědomění si současné situace, co se děje v životě daného člověka.
2. Chtějí se změnit? – Potřebují něco jiného/nového?
3. Vyhledat pomoc a podporu.
4. Začít pracovat na stanovených věcech.
5. Najít další lidi, komunitu – ve své situaci nejsou sami.
6. Využít zkušeností z minulosti ve prospěch všech.

V životě každého člověka je důležité vytvářet si sebeúctu:

1. Uvědomit si, že je můj život cenný. Můj život má určitý směr, mám racionální životní plán.

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

2. Naplňovat tento racionální životní plán. Přebírám odpovědnost za svůj život a to, co se v něm odehrává, respektuji realitu.

6.2 Vše je v mysli – psychologická podpora

Analyzovali jsme určité kategorie a na základě rozhovorů s poradci a učiteli jsme o nich učinili závěry, na co by se měli zaměřovat při poskytování poradenských služeb a při výuce.

Postoje:

- Naslouchat a snažit se vcítit do obav a problémů lidí.
- Stanovit jasné hranice za pomoci vyjasnění úlohy školitele/poradce a klienta.
- Zpochybňovat stereotypy a předsudky.
- Učit lidi relaxační techniky a dovednosti.
- Vytvářet podporující a motivující prostředí pro jednotlivce i skupiny.

Podpora:

- Pomáhat lidem uspokojovat jejich vlastní potřeby.
- Napomáhat lidem v tom, aby realisticky nahlíželi na svou situaci a na život a zároveň aby naplňovali svůj potenciál a možnosti – nalezení pomoci, změna perspektivy, zajištění podpory.
- Odhalit osobní motivaci – objevit, co lidi pohání kupředu.
- Přijímat i nepatrné změny.
- Uznávat rozmanitost a řešit mezikulturní záležitosti.
- Podněcovat lidi k tomu, aby prováděli sebehodnocení, a vyžadovat zpětnou vazbu.
- Napomáhat klientům vymanit se z izolace.
- Nabízet další pomoc a terapeutickou podporu.

Přístup:

- Rozvíjet a zvyšovat sebevědomí.
- Měnit to, jak se lidé dívají sami na sebe.
- Objevovat vnitřní sílu a silné stránky daného člověka.
- Podporovat asertivitu.
- Mít důvěru ve schopnost lidí vyřešit si dříve nebo později své problémy.

Aktivace:

- Pomáhat lidem s jejich problémy a osobní situací s cílem najít řešení.
- Podporovat lidi při vytváření struktury a rituálů pro život založený na sebeurčení.
- Napomáhat lidem v tom, aby sdíleli své pozitivní i negativní zkušenosti s druhými.
- Zaměřovat se na pozitiva – změnit pohled na situaci a hledat pozitivní aspekty nebo příležitosti, z nichž je možné vzít si ponaučení.
- Zajistit si podporu ve skupině sobě rovných.

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

- Vypracovávat strategie pro vyrovnání se se strachem a selháním.
- Vytvářet vzájemnou důvěru mezi školitelem/poradcem a klientem/studentem i mezi členy skupiny.
- Identifikovat problémové oblasti v životě lidí a společně vymýšlet jejich řešení.

6.3 Praktický přístup – praktická podpora

Každý proces poradenství obnáší určité praktické prvky:

Informace a objasnění:

- Poskytovat informace o systému vzdělávání a o příležitostech na trhu práce.
- Podporovat klienty při přípravě dokumentů za účelem ucházení se o zaměstnání.
- Nabízet možnost volby vhodných kurzů.
- Nabízet školení/instruktáž o sociálních kompetencích, komunikaci a prezentačních dovednostech i dovednostech pro ucházení se o zaměstnání.
- Poskytovat informace o právech a povinnostech zaměstnanců, integraci a rovných příležitostech.
- Poskytovat podporu, pokud lidé činí rozhodnutí o své kariéře.
- Poskytovat pomoc při vytváření plánu rozvoje či kariéry a při naplňování tohoto plánu.
- Poskytovat klientům pomoc při hledání interních i externích zdrojů.
- Poskytovat lidem školení o používání internetu jako nástroje pro vyhledávání a učení.
- Poskytovat informace o dostupných zdrojích financování a postupech pro získání finančních prostředků na další vzdělávání.
- Poskytovat pomoc s vyplňováním formulářů a žádostí o financování.
- Poskytovat klientům podporu při hledání pracovních zkušeností.
- Poskytovat klientům podporu při kontaktování osobních i profesních sítí.

Realizace:

- Provádět psychologické testování, zjišťovat klientovy zájmy, schopnosti a dovednosti.
- Nabízet hraní rolí, videonahrávky a jiná cvičení s cílem překonat problémové situace.
- Posuzovat klientovu osobní situaci a možné problémové oblasti.
- Posuzovat relevanci plánovaných kroků ve vzdělávání.
- Poskytovat klientům podporu s jazykovými a kulturními problémy a zajištění služeb tlumočnicka za tímto účelem.

Řešení problémů:

- Napomáhat klientům vybudovat si podpůrný systém (rodina, přátelé, odborníci).

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

- Vymýšlet řešení pro obtížnou osobní situaci – rozvod, dluhy, rodič samoživitel, závislost.
- Účastnit se pracovních pohovorů s klienty.
- Podporovat určité klienty formou instruktáže během prvních měsíců jejich pracovního poměru.
- Nabízet poradenství a instruktáž.
- Nabízet školení o tom, jak se „naučit učit“.
- Napomáhat klientům překonávat osobní/studijní nedostatky a rozvíjet praktickým způsobem životní dovednosti.
- Nabízet psychologickou podporu.
- Zprostředkovávat klientům odbornou pomoc.

7. POŽADAVKY NA ŠKOLITELE A PORADCE

7.1 Osobní požadavky

- Umožnit každému jednotlivci, aby činil svá vlastní rozhodnutí.
- Vytvářet atmosféru důvěry a porozumění.
- Poskytovat informace bez omezení.
- Pracovat vždy s ohledem na konkrétní situaci.
- Vždy mít na paměti nejlepší zájmy klienta.
- Vždy propojovat myšlenky, aktivity a plány s realitou.
- Slibovat jen to, co můžeme splnit, a být konkrétní.
- Podělit se o svou osobní zkušenost, je-li to vhodné.
- Objasnit úlohu školitele nebo poradce i to, co se očekává od klienta.
- Vyjednat si se svým klientem pracovní smlouvu.
- Podporovat vytvoření skupiny i její následné fungování.
- Rychle řešit kritickou počáteční diskusní fázi ve skupině.
- Vždy mít na paměti odpovědnost každého člověka za svůj vlastní život.
- Soustřeďovat se na pozitivní aspekty a brát si ponaučení ze zkušeností.
- Vytvářet a respektovat osobní a profesní hranice.
- Jasně komunikovat a ověřovat si, zda klient porozuměl tomu, co jste mu chtěli říci.
- Opakovat to, co vám lidé říkají, abyste si ověřili, že jste je správně pochopili.
- Trpělivě naslouchat klientům, bez přerušování a se vzájemným respektem.
- Být tvořivý a nápaditý při jednání s klienty.
- Neustále pokládat otázky a být zvědavý ve vztahu ke svému protějšku.
- Zůstat otevřený i k nezvyklým a neočekávaným reakcím a myšlenkám.
- Zachovat si profesní odstup od klientů a dávat si pozor na to, zda se u nich neobjevují známky závislosti.
- Přijmout zásady celoživotního vzdělávání i pro svůj vlastní osobní i profesní rozvoj.

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

- Získávat podporu a pomoc od jiných odborníků či kolegů, jestliže je to zapotřebí.
- Vzdělávat se v mezikulturních dovednostech, rozmanitosti a záležitostech týkajících se genderového mainstreamingu.
- Respektovat vlastní limity a přijímat pouze tolik práce, kolik jsme schopni splnit.
- Dostatečně odpočívat a rekreovat se, abychom se vyhnuli syndromu vyhoření.
- Využívat možnosti, které nabízejí individuální granty mobility za účelem poznání systémů vzdělávání v jiných evropských zemích.
- Usilovat o nejlepší možné výsledky a nejlépe využívat zdroje.
- Vytvářet sítě spolu s dalšími odbornými a vzdělávacími institucemi a využívat je jako zdroj, případně do nich vstupovat.
- Mít nejnovější informace o vývoji ve vzdělávání, poradenství a na trhu práce.
- Požadovat zpětnou vazbu od klientů a kolegů a provádět pravidelné sebehodnocení.
- Zprostředkovávat klientům schůzky s jinými odborníky, pokud máte pocit, že klientovi nemůžete pomoci tím nejlepším způsobem, nebo pokud máte podezření, že jsou problémy patologické.
- Vznášet užitečné podněty pro zlepšení struktury a dostupné nabídky kurzů a služeb ve vaší instituci/regionu/zemi.

7.2 Institucionální požadavky

- Vytvářet bezpečné a otevřené prostředí/prostor pro školení či pro poradenství.
- Poradci/školitelé musejí být profesionálové a musejí neustále pracovat na zdokonalování svých dovedností.
- Zajistit trvalý dohled.
- Zajistit potřebné finanční prostředky na školení a poradenskou činnost.
- Pokud možno omezit počet klientů na jednoho školitele a poradce (počet klientů na den/týden/měsíc).
- Zajistit školitelům a poradcům dostatek času na každého klienta.
- Vytvářet sítě na regionální, celostátní a evropské/mezinárodní úrovni s cílem využít zkušenosti a odborné přístupy ostatních lidí.

8.3 Etický kodex – ve stručnosti

- *Vnímat každého člověka jako individuum.*
- *Přijímat lidi takové, jací jsou, spolu s jejich vlastním modelem světa.*
- *Vytvářet podmínky pro to, aby se lidé otevřeli a měli důvěru.*
- *Aktivně a pozorně naslouchat.*
- *Jemně zpochybňovat nevhodné mechanismy, které lidé mají pro vyrovnávání se s určitými situacemi.*
- *Komunikovat upřímně a s respektem.*

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

- *Respektovat potřeby a zájmy lidí.*
- *Být realistou a umožňovat, aby se sny staly skutkem.*

8. CELKOVÁ ZJIŠTĚNÍ A ZÁVĚRY

Problematika dalšího vzdělávání lidí nejen ze sociálně a geograficky znevýhodněných oblastí je komplexní a nelze ji omezit pouze na přístup ke vzdělávání. Překážky, jimž lidé čelí, souvisejí s jejich rodinným zázemím, zaměstnáním, vzděláním a pochopitelně i s jejich psychickou kondicí. Vedle toho, že tento projekt popsal tyto bariéry, rovněž poskytl nápady a výčet metod používaných poradci, kteří jsou s těmito lidmi v kontaktu, a snaží se u nich vzbudit motivaci pro další kroky a změny v jejich životě.

Při shrnutí zkušeností poradců je evidentní, že pro práci s takto znevýhodněnými lidmi jsou důležité následující zásady:

- Poskytovat bezpečný prostor pro průzkum možností a rozvoj.
- Vytvářet pocit sounáležitosti mezi členy skupiny a jednotlivci.
- Oceňovat každý úspěch, významný krok a dosavadní získané poznatky – i ty nejmenší.
- Upozorňovat na nové příležitosti a možnosti.
- Postupně začít věci realizovat a oslavovat i malé úspěchy.

Doufáme, že text přinesl zajímavé podněty a inspiraci pro práci poradců, školitelů i dalších pracovníků věnujících se problematice dalšího vzdělávání.

Petra Bartlová

Ingrid Wagenhoferová

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

10. ZDROJE

Braun, K. L., Cheang, M., Shigeta, D. (2005). Increasing Knowledge, Skills, and Empathy Among Direct Care Workers in Elder Care: A Preliminary Study of an Active-Learning Model. *The Gerontologist*, roč. 45, č. 1, s. 118-124.

Bruner, J. (1997). A narrative model of self-construction. In J. G. Snodgrass, & R. L. Thompson (Eds.). *The self across psychology: Self-recognition, self-awareness, and the self concept* (s. 145-161). New York: New York Academy of Sciences.

Carr, D. (2008). Narrative Explanation and its Malcontents. *History and Theory*, roč. 47, č. 1, s. 19-30.

Clyne, P. (1972). *The disadvantaged adult: Educational and social needs of minority groups*. London: Longman group limited, s. 101-124.

Davis, L. A., Chesbro, S. B. (2003). Integrating health promotion, patient education, and adult education principles with the older adult: A perspective for rehabilitation Professional. *Journal of Allied Health*, roč. 32, č. 2, s. 106-109.

DeSocio, J., E. (2005). Accessing Self-development through Narrative – Approaches in Child and Adolescent Psychotherapy. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, roč. 18, č. 2, s. 53-61.

Elman, Ch., O'Rand, A. M. (2004). The Race Is to the Swift: Socioeconomic Origins, Adult Education, and Wage Attainment. *The American Journal of Sociology*, roč. 110, č. 1, s. 123-160.

Foley, G. (Ed.) (2004). *Dimensions of adult learning: adult education and training in a global era*. Maidenhead.

Hamil-Luker, J., Uhlenberg, P. (2002). Later Life Education in the 1990s: Increasing Involvement and Continuing Disparity. *The Journals of Gerontology: Series B Psychological sciences and social sciences*, roč. 57B, č. 6, s. S324-S331.

Keim, J., Strauser, D. R., Ketz, K. (2002). Examining the differences in career thoughts of women in three low socioeconomic status groups. *Journal of Employment Counseling*, roč. 39, č. 1, s. 31-42.

Kirby, P. G., Biever, J. L., Martinez, I. G., Gomez, J. P. (2004). Adults Returning to School: The Impact on Family and Work. *The Journal of Psychology*, roč. 138, č. 1, s. 65-76.

Kunzman, R., Tyack, D. (2005). Educational Forums of the 1930s: An Experiment in Adult Civic Education. *American Journal of Education*, roč. 111, č. 3, s. 320-340.

Leader, G. (2003). Lifelong learning: Policy and practice in further education. *Education & Training*, roč. 45, č. 7, s. 361-370.

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

Leeuwen, M. J., Praag, B. M. S. (2002). The costs and benefits of lifelong learning: The case of the Netherlands. *Human Resource Development Quarterly*, roč. 13, č. 2, s. 151-168.

Niederehe, G., Teri, L., Duffy, M., Edelstein, B., Gallagher-Thompson, D., Gatz, M., Hartman-Stein, P., Hinrichsen, G., Larue, A., Lichtenberg, P., & Taylor, G. (2004). Guidelines for psychological practice with older adults. *American Psychologist*, roč. 59(4), s. 236-260.

Onnismaa, J. (2003). The personal study program as a tool for career planning and personalization of adult learning. *Journal of Employment Counseling*, roč. 40, č. 1, s. 33-42.

Pui, M. V., Liu, L., Warren, S. (2005). Continuing professional education and the Internet: Views of Alberta occupational therapists. *The Canadian Journal of Occupational Therapy*, roč. 72, č. 4, s. 234-244.

Scanlon, D., Mellard, D. F. (2002). Academic and participation profiles of school-age dropouts with and without disabilities, roč. 68, č. 2, s. 239-258.

Sharma, M. (2001). Freire's adult education model: An underutilized model in alcohol and drug education? *Journal of Alcohol and Drug Education*, roč. 47, č. 1, s. 1.

Tynjälä, P., Häkkinen, P. (2005). E-learning at work: theoretical underpinnings and pedagogical challenges. *Journal of Workplace Learning*, roč. 17, č. 5/6, s. 318-336.

Wang, G. G., Wang, J. (2004). Toward a Theory of Human Resource Development Learning. *Human Resource Development Review*, roč. 3, č. 4, s. 326-353.

Winter, J. A. (2004). Narrative identity and meaning making across the adult lifespan: an introduction. *Journal of Personality*, roč. 72, č. 3, s. 437-460.

Woike, B., A. (2008). The state of the story in personality psychology. *Social and Personality Psychology Compass*, 2/1, 2008, s. 434-443.

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých

POZNÁMKY

BADED – Bariéry ve vzdělávání dospělých